

OSLOBOĐENJE SENJA I OKOLICE 1945. GODINE*

Oslobođenje Senja i okolice početkom travnja 1945. god. dio je Ličko-primorske operacije 4. armije JA koja je s uspjehom okončana sredinom travnja oslobađanjem Like i dijela Hrvatskog primorja.

Šire gledano, ofenziva 4. armije spada u sklop završnih operacija Jugoslavenske armije u završnoj fazi 2. svjetskog rata. U toj je fazi, naime, Jugoslavenska armija kao ravnopravan saveznik sila Antihitlerovske koalicije samostalno držala front između rijeke Drave i Jadrana zatvarajući na taj način taktički обруч oko snaga Hitlerove Njemačke.

Cilj Jugoslavenske armije u završnoj ofenzivi bio je okruženje i prisiljavanje na predaju svih neprijateljskih snaga koje su se zatekle na našem etničkom području. Za uspješno ostvarenje ovog zadatka Jugoslavenska armija je morala energično prodirati svojim desnim krilom dolinom Drave, a lijevim duž jadranske obale i na taj način zatvoriti обруч oko neprijateljskih snaga u predjemu Julijskih alpi i Karavanki.

Lijevo krilo Jugoslavenske armije sačinjavala je 4. armija JA, koja je u duhu opće operativne zamisli imala zadatak da razbije neprijateljski front između rijeke Une i Jadrana, nastupa kroz Liku, Hrvatsko primorje, Gorski kotar, Istru, Slovenačko primorje i izbije na rijeku Soču. Taj je zadatak 4. armija izvršila kroz dvije osnovne operacije: Ličko-primorsku i Tršćansku.

Četvrta armija koja je formirana 2. ožujka 1945. god. vršila je koncentraciju svojih snaga do pred kraj ožujka. Na dan njenog formiranja u njen su sastav ušle: Deveta, 19, 20. i 26. divizija 8. korpusa, 13. 35. i 43. divizija 11. korpusa, 15. i 18. divizija 7. korpusa. Do kraja ožujka u sastav Armije su ušle Artiljerijska, Inžinjerijska i Dopunska brigada i 1. tenkovska brigada. Štabu Armije je u operativnom smislu bila podčinjena i Pomorska komanda Sjevernog Jadrana s flotilom naoružanih i transportnih brodova te Kvarnerskim odredom mornaričke pješadije. U toku borbi i nastupanja u sastav 4. armije bile su povremeno uključivane snage 4. i 9. korpusa te 29. divizije.

Na prostorijski koju je trebala osloboditi 4. armija nalazile su se snage njemačkog 15. planinskog korpusa iz sastava grupe armija »E« i 97. korpusa iz sastava grupe armija »C«. Petnaesti planinski korpus držao je Liku, Hrvatsko primorje i Gorski kotar. Njegove su snage bile podijeljene na dvije osnovne grupacije. Prvu u istočnoj Lici, tj. na prostoru između Korenice i Bihaća sačinjavala je 373. »Tigar« divizija i 10. ustačko-domobranska divizija,

* Integralni tekst referata pročitano na kolokviju u Senju 1975. godine.

Sl. 103 — Borci 19. dalm. div. u borbi za oslobođenje Senja prilaze gradu kroz «Jasenje», 9. IV 1945.

bataljon »Talarek« 104. divizije, dva bataljona »999« 1017. tvrđavske brigade. Drugu grupu u zapadnoj Lici ili točnije na prostoru između Male Kapele i mora sačinjavala je legionarska 392. »Plava« divizija, 11. ustaško-domobranska divizija, bataljon lovaca »Brandenburg«, 977. posadni bataljon, 1. divizion 944. obalskog artiljeriskog puka, 540. obalski divizion i nešto ljudstva iz sastava HAKA.

Štab 4. armije je odlučio da najprije tuče neprijatelja u istočnoj Lici i tako osigura desni bok jedinicama koje su trebale duž obale Jadrana energično nadirati osnovnim pravcem prema dolini rijeke Soče. Koncentracija snaga i pripreme za ofenzivu su bile izvršene pa je 4. armija 20. ožujka 1945. god. krenula u napad. Do 29. ožujka potpuno je razbijena neprijateljska grupacija u istočnoj Lici i oslobođeni Korenička kotlina, Krbavsko polje i Bihać.

Za dalje nadiranje duž jadranske obale prema sjeverozapadu bilo je potrebno razbiti neprijateljski front u zapadnoj Lici koji je uglavnom išao linijom Vrhovine—Gospić—Karlobag—otok Pag. Neprijatelj je u skladu s konfiguracijom terena organizirao obranu na nekoliko uporišnih točaka taktički slabo međusobno povezanih. Tako je Otočac i njegov širi rajon branila glavnina 392. divizije, Gospić i njegovu okolicu glavnina 11. ustaško-domobranske divizije, dok su područje Karlobag—Pag branili manji dijelovi 392. i 11. divizije, dijelovi posadnog bataljona, brandenburških lovaca i obalskog divizona. Ove neprijateljske snage su razbijene u bojevima za Gospić i Otočac, a sudbina ostataka 15. planinskog korpusa konačno je zapečaćena u boju za Senju.

Od 29. ožujka do 3. travnja 1945. god. 4. armija je vršila pregrupiranje svojih snaga. Slijedećeg dana su jedinice 4. armije krenule u napad na čitavom frontu. Devetnaesta divizija otpočela je boj za Otočac. U toku dana su njeni dijelovi zaposjeli željezničku stanicu Lešće i Ogoreli Grič prekinuvši na taj način vezu između Otočca i Gospića i onemogućivši izvlačenje neprijateljskih snaga iz Gospića na sjever. Istovremeno su 13., 20. i 26. divizija otpočele boj za Gospić i do noći gotovo potpuno uništile 11. ustaško-domobransku diviziju. Deveta divizija potpomognuta Kvarnerskim odredom mornaričke pješadije 4. travnja također kreće u napad na Karlobag i Pag. Noću 4/5. travnja je nakon uličnih borbi oslobodila Karlobag, a u toku 5. travnja, nakon uspješno izvršenog desanta i otok Pag.

Boj za Otočac nastavljen je i 5. travnja. Devetnaesta divizija je do mraka izbila pred vanjsku obranu Otočca gdje je i zanoćila. Istog dana je 7. divizija 4. korpusa nadirući sa svjeroistoka zauzela Jezerane, Razvalu, prijevom Vrh Kapele onemogućivši na taj način neprijatelju da se iz ugroženog Otočca povuče prema Karlovcu. Šestog travnja je 7. divizija nastavila prodor, zaposjela Brinje i kod Prokida uspostavila vezu s 43. divizijom koja je djelovala s osloncem na Drežnicu. Zaposjedanjem Brinja je neprijateljskim snagama iz Otočca onemogućeno odstupanje prema Ogulinu.

U vrijeme kad su 7. i 43. divizija čvrsto stajale na komunikaciji Ogulin—Brinje 19. divizija je uz podršku 2. i 4. bataljona 1. tenkovske brigade oslobodila Otočac. Neprijatelj je, dakle, u toku 6. travnja bio odbačen na put Žuta Lokva—Senj bez ikakvog izgleda da bi se mogao probiti bilo prema Ogulinu, bilo prema Karlovcu. Komandant 392. divizije svijestan bezizlaznog položaja tražio je od komandanta 15. korpusa dozvolu za povlačenje obalom u pravcu Hreljina. Komandant Korpusa odbio je prijedlog i naredio upornu obranu postojećih položaja. Ova odluka išla je na ruku 4. armiji koja je imala mogućnost da nabaci neprijatelja na obalu u rejonu Senja, opkoli ga i uništi. Ovu mogućnost koju joj je nudio sam neprijatelj 4. armija nije propustila. Od 7. do 9. travnja 1945. god. jedinice 4. armije potukle su neprijatelja u boju za Senj.

Prva je u napad krenula 19. divizija. Ona je 7. travnja u ranim jutarnjim satima sa svojom 6. brigadom ojačanom s dva bataljona 14. brigade započela podilaženje Žutoj Lokvi i Prokikama. Kod Rapajinog Dola i Rapajinog klanca došlo je do sukoba s neprijateljem. Nakon artiljerijske pripreme 6. brigada je podržana tenkovima odbacila i otpočela gonjenje neprijatelja. Neprijatelj se u povlačenju uspio srediti i organizirati obranu na liniji Prokike—Žuta Lokva—Melnice i na taj način zatvoriti pristup Senju iz pravca Gacke doline. Uočivši da neprijatelj pokušava na ovoj liniji zadržati 6. brigadu radi izvlačenja svoje glavnine pravcem Melnice—Senj, Štab 19. divizije je uputio dva bataljona 14. brigade u napad na Melnice. Oko 20 sati se 14. brigada sukobila s jakom neprijateljskom zaštitnicom koja je branila prilaz Melnicama i tako omogućila glavnini izvlačenje prema Vratniku.

Slijedećeg dana, tj. 8. travnja 14. brigada 19. divizije napala je neprijatelja koji je sa snagama jačine dva bataljona organizirao obranu ispred Klanca kod Krivog Puta i iza Brezovog Dola. Na ovim se položajima neprijatelj uporno branio nastojeći pod svaku cijenu spriječiti prolaz jedinica 19. divizije preko Krivog Puta i na taj način omogućiti izvlačenje 392. divizije iz rejonu Senja obalom prema Novom. Oko 11,30 sati neprijatelj je protjeran s ovih položaja, ali je neposredno pred Krivim Putem organizirao još jednu

Sl. 104 — Borci 26. dalm. div. na prilazima gradu Senju 9. IV 1945.

liniju obrane. Otpor neprijatelja je bio žestok, ali su 14. brigada 19. divizije i 3. brigada 43. divizije pred mrak slomile ovaj otpor. Koristeći se uspjehom 14. brigade, 6. brigada 19. divizije je prešla preko Krivog Puta i prodrla prema Senju i Sv. Jelenu. Do noći je brigada svladala sve otporne točke neprijatelja. Jedan bataljon 6. brigade izbio je u zaselak Klenova Kosa, drugi do Sv. Jelene, treći bataljon je svladao neprijatelja kod Donje glavice i k. 509 te izbio pred neprijateljske položaje na svega 1 km od Senja. Četvrti bataljon 6. brigade uznemirivao je neprijatelja na Vratniku sve do pred mrak kad ga je na položajima smijenila 12. brigada 26. divizije.

Istog dana su 2. brigada i Artiljerijski divizion 9. divizije izvršili napad na Jablanac. Oko 14 sati su dijelovi 2. brigade upali u samo mjesto, dok je dio brigade upućen da presječe neprijatelju odstupnicu prema Senju. Dijelovi 2. brigade izbili su u Zive Bunare sačekali neprijatelja na povlačenju i potpuno ga uništili između Josinovca i mora.

Krajem dana neprijateljske formacije bile su faktički opkoljene u Senju. Prema obavještajnom izvještaju Štaba 26. divizije na tom su se prostoru nalazili: četvrta bojna 18. ustaškog zdruge, tri čete 392. pionirskog bataljona, četiri baterije 944. obalskog artiljerijskog puka i dijelovi tvrđavskog bataljona »999«, dijelovi 3. bojne 4. ustaškog zdruge, 3. četa obalnih lovaca »Brandenburg« — ukupno 1.300 vojnika. Nakon bojeva za Gospić i Otočac prema Senju se povuklo oko 3.000 vojnika 392. i 11. divizije. S ljudstvom pozadinskih ustanova i HAKA bilo je na obalu nabačeno i opkoljeno oko 4.500 neprijateljskih vojnika. Naime, do noći 8. travnja jedinice 19. divizije su kontrolirale

komunikaciju Senj—Novi izbijanjem na liniju Poljica—Senj. Deveta divizija nastupala je iz pravca Jablanca. Prva brigada 26. divizije nastupala je pravcem Krasno—Oltari Jurjevo, a 12. brigada pripremala se za napad na Vratnik

Vratnik je bio ključ obrane Senja pred snagama 4. armije koje su nastupale pravcem Zuta Lokva—Senj. To je uočio i neprijatelj koji se utvrdio na njemu. Na ovom položaju neprijatelj se branio sistemom bunkera okruženih bodljikavom žicom, a prostori između pojedinih bunkera bili su posijani protivpješadijskim minama. Kakvu je važnost neprijatelj davao držanju Vratnika vidi se i po tome što je sam komandant 392. divizije rukovodio obranom ovog uporišta. Zadržavanjem jedinica 4. armije kod Vratnika davalo je neprijatelju mogućnost, da se, makar i uz velike gubitke, probije iz obruča cestom Senj—Novi. S izvlačenjem snaga neprijatelj je započeo noću 8/9. travnja. Grupa od oko 200 ustaša i legionara iznenadila je 4. bataljon 6. brigade 19. divizije na k. 304 kod cestareve kuće u namjeri da se probije prema Ošljem polju. Iako iznenađeno osiguranje 4. bataljona zadržalo je neprijatelja do dolaska pojačanja. Uz pomoć 2. čete 3. tenkovskog bataljona, neprijatelj je vraćen u Senj. Istovremeno je druga neprijateljska grupa izvršila prodor u pravcu Sv. Jelene i zaposjela Klenovu Kosu. Četrnaesta brigada 19. divizije organizirala je obranu na Šatoru i zadržala neprijatelja. Dio neprijateljskih snaga se pod zaštitom mraka uspio ukrcati na dvije maone i izvući morem prema Novom. Prilikom izvlačenja neprijatelj je onesposobljavao senjsku luku i minirao značajnije objekte među kojima i veliki parni mlin u Senju.

U jutro 9. travnja 12. brigada 26. divizije bila je na polaznim položajima k. 606, Oštro spremna da krene u napad na Vratnik. Prije nastupanja pješadije izvršena je veoma uspješna artiljerijska priprema. Veliku ulogu u artiljerijskoj pripremi odigrale su haubice od 105 mm zaplijenjene u borbi za Bihać i pridodane Artiljerijskom divizionu 26. divizije. Razornom vatrom iz ovih oruđa uništena su i razorena neprijateljska utvrđenja na Vratniku. Pješadija 12. brigade krenula je u napad oko 8 sati i za nepun sat izbila pred vanjsku liniju obrane Sv. Mihovil—k. 617—Vratnik (k. 778)—Biace. Neprijatelj je na ovom položaju pružao žestok otpor, a naročito na Vratniku gdje je sam komandant divizije do ranjavanja rukovodio obranom. Ipak je u 11,30 sati 12. brigada zauzela Vratnik. Neprijatelj se u panici povlačio prema Senju rušeći za sobom komunikacije, što međutim nije mnogo smetalo napredovanju 12. brigade prema Senju. Pri tom je imala snažnu podršku baterije haubica koja je s uspjehom tukla utvrđenja oko Senja i ušutkala dvije neprijateljske baterije kod Nehaja.

Dok je glavnina 12. brigade gonila neprijatelja, jedan bataljon brigade upućen je pravcem Senjska Draga—Volarice radi presjecanja komunikacije Jurjevo—Senj i spajanja s 1. brigadom 26. divizije koja je nastupala pravcem Krasno—Jurjevo. Prva brigada 26. divizije je, naime, otpočela napad u pravcu Jurjeva istog dana oko 10,30 sati. Do 14 sati probijena je vanjska linija obrane Jurjeva, a oko 16 sati prvi dijelovi brigade upadaju u samo mjesto. Neprijatelj se uspio povući prema Senju prije dolaska bataljona 12. brigade.

Oko 14 sati prvi dijelovi 12. brigade 26. divizije ulaze u Senj i vode ulične borbe u samom gradu. Oko 18 sati ko 2.000 neprijateljskih vojnika pod pritiskom 1. brigade koja nastupa od Jablanca ka Senju i 12. brigade koja se kretala od Senja probija se jednim dijelom preko Hrmatina—Prologa—Batinceva u Velebit, a jednim dijelom se pokušava probiti pravcem Senjska

Draga—Francikovac, ali bez uspjeha. U međuvremenu su jedinice 12. brigade 26. divizije i 14. brigade 19. divizije uz pomoć 2. tenkofske čete 2. bataljona 1. tenkofske brigade poslije uličnih borbi potpuno oslobodile Senj. Bilo je to 9. travnja 1945. godine oko 19 sati.

U slijedeća dva dana brigade su ostale na području Senja hvatajući ili uništavajući pojedine neprijateljske grupice koje su lutale izaludno pokušavajući proboj.

Vlast u Senju uspostavio je Gradski NOO, koji je uz pomoć Kotarskog NOO-a nastojao normalizirati život u oslobođenom gradu. Odmah po oslobođenju 80 omladinaca i omladinki dobrovoljno su se javili za rad na raščišćavanju ruševina u samom gradu i popravak porušenih komunikacija u okolici Senja. Svega dva dana nakon oslobođenja zalaganjem KNOO-a popravljene su električne instalacije i grad je dobio struju. Desetak dana kasnije, dok je bitka za Rijeku bila u punom jeku, tj. 21—22. travnja Senj je svečano proslavio konačno olobođenje.

U toku svibnja nastavljen je rad na obnovi uz veoma živ politički život. Tako je 18. svibnja održana 1. konferencija USAOH-a za Senj, 21. svibnja 1. gradska, a 31. svibnja 1. kotarska konferencija AFZ-a Senj. Zalaganjem NOO-a i društveno-političkih organizacija za rad su osposobljene postojeće ustanove kao npr. škola koja 23. svibnja započinje redovnim radom, osnivaju se i nove kao npr. civilna bolnica zalaganjem Zdravstvenog odjela KNOO-a Senj. Osposobljena je za rad luka, osposobljena je cesta Senj—Vratnik, osposobljen je za rad motorni mlin.

Bio je to početak obnove i izgradnje Senja u novoj socijalističkoj Jugoslaviji.

Sl. 105 — Zarobljeni njemački vojnici u koloni Senjskom. Dragoni kreću prema Lici, Senj 9. IV 1945.